

A háztartási munka értéke, háztartási satellitszámla Magyarországon

Tartalom

Bevezetés	1
A háztartási satellitszámla	1
A háztartási munkára fordított idő	2
A munkaerő-piaci bérek jellemzői	3
A háztartási munkaidő értéke	4
A háztartási satellitszámla további tételeinek becslése	4
A háztartási satellitszámlának a nemzeti számlákhoz történő illesztése, azaz a kiterjesztett nemzeti számla	5

Bevezetés

A lakosság napi rendszerességgel jelentős mennyiségű házimunkát végez, ami fontos a háztartás tagjai számára. Ez a munka fizetetlen, háztartáson belül hasznosul, így láthatatlan marad az ország gazdasági teljesítményét bemutató gazdaságstatisztika számára. Az otthoni munka részben kiegészítője (pl. vásárolt nadrág felhajtása), részben akár helyettesítője (pl. otthon főzés – éttermi étkezés) a piaci munkának, pénzbeli jövedelemnek. A háztartások életszínvonalához a vásárolt javak és szolgáltatások mellett az otthoni munka is hozzájárul, ezért csak a kettő együttes figyelembevételével kaphatunk valós képet. Az ország gazdasági teljesítményének elemzésekor torzított képet kaphatunk időbeni, illetve országok közötti összehasonlításakor, ha a háztartási munka arányának különbözőségét figyelmen kívül hagyjuk. A háztartási satellitszámla olyan elszámolási keret, ami lehetővé teszi a fizetetlen munka (saját és más háztartás számára végzett, továbbá önkéntes munka) egységes elveken alapuló értékelését, a háztartási termelés nemzeti számlákhoz illeszkedő számbavételét. Magyarországon a háztartási termelés mérete számottevő:

- A 2009–2010-es időmérleg-felvétel alapján a magánháztartásban élő 15–84 év közötti népesség átlagosan több időt (napi 214 perc) fordított fizetetlen munkára, mint a nemzeti számlákban is figyelembe vett termelőmunkára (napi 164 perc). Ez nem meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy a népesség majd minden tagja (90,6%) részt vett a házimunkában, fizetett munkában csak harmaduk (32,2%).
- Ha a fizetetlen munkaidőt a munka jellegének megfelelő szakképzett piaci helyettesítő nettó bérével értékeljük, a fizetetlen munka teljesítményének figyelembevétele a háztartások jövedelmét 37%-kal növelné meg. A fizetetlen munkával előállított szolgáltatások figyelembevétele a lakosság fogyasztásában 38%-kal magasabb értéket jelentene.
- Ez számottevő az ország teljesítményében is. A fizetetlen munka¹ teljesítményének figyelembevételével számított „kiterjesztett” termelés 25%-kal magasabb GDP-értéket eredményezett 2010-ben. Nemzetközi összehasonlításban ezek nem kiugró értékek.

A háztartási munka mennyiségét az időmérlegadatokkal, pénzben számított értékét a háztartási satellitszámla segítségével mutatjuk be. Mindkét esetben az Eurostat ajánlásainak, a nemzetközileg elfogadott módszertani elveknek megfelelően járunk el. A továbbiakban először a háztartási satellitszámla fogalmát ismertetjük.

A háztartási satellitszámla

A nemzeti számlák rendszere a piacgazdasággal rendelkező országok számára átfogó teljes körű és konzisztens makrogazdasági számlarendszer, átfogó képet ad az ország gazdasági helyzetéről, a termelésről, a jövedelmek keletkezéséről és elosztásáról, továbbá a felhasználás és fogyasztás alakulásáról. Az európai nemzeti számlák rendszere (ESA 2010) az ENSZ-nemzeti számlák elveire épül, – az európai igényeknek és sajátosságoknak megfelelően adaptált – a tagországok számára kötelezően előírt számlarendszer. A nemzeti számlák negyedéves és éves, előzetes és végleges számításait Magyarországon a KSH készíti el és publikálja.

A nemzeti számlák rendszere, az elméleti háttérnek megfelelően, a gazdasági termelés általános fogalmát definiálja, ami a háztartási termelést is lefedi, de a számlák összeállításakor egy szűkebb, operatív fogalmat használ. A hangsúly a tranzakciók piaci megjelenésén van, amikor a termelőtől elkülönült szervezeti egység a felhasználó. Ily módon a háztartási termelésből (és önkéntes munkából) csak a nemzetgazdaságilag is jelentős termék-előállító tevékenységeket veszi számba, így a házilagos építkezést és az önellátást szolgáló mezőgazdasági termelést. A nemzetközi szinten összehasonlítható adatok előállítása céljából a nemzeti számlák rendszere a saját tulajdonú lakáshasználók termeléseként és fogyasztásaként becsült imputált lakbért is mérlegeli. Az ESA intézményi szektorokat különböztet meg: a nem pénzügyi vállalatok, a pénzügyi vállalatok, a kormányzat, a háztartásokat segítő nonprofit intézmények, valamint a háztartások szektorát. A háztartási termelés elsődlegesen a háztartási szektorhoz kapcsolódik.

A háztartási satellitszámla fogalmi rendszerében és struktúrájában illeszkedik a nemzeti számlák központi rendszeréhez, ugyanakkor speciális igényeket is kielégít a háztartási keretekben, a saját felhasználásra folyó termelés teljes körű elszámolásával, a háztartások mint miniüzemek fizetetlen teljesítményének teljes elszámolásával.

A termelési és a jövedelmi számla az előállított termékek és szolgáltatások értékéből vezeti le a bruttó hozzáadott értéket és a keletkezett jövedelmeket. A háztartási termelés esetében az értéket a költségekből építjük fel, a számlák összeállításához az alábbi tételeket kell meghatározni:

1. ábra

A költségalapú becslési eljárás sémája

a munka értéke (időfelhasználás x az időegységre jutó becsült bér)
+ egyéb termelési adók
– egyéb termelési támogatások
+ értékcsökkenés
= bruttó hozzáadott érték
+ folyó termelőfelhasználás
= kibocsátás

A sémának megfelelő sorrendben mutatjuk be az egyes elemeket.

¹ Input alapú, nettó béreken alapuló számbavétele mellett.

A háztartási munkára fordított idő

Magyarország magánháztartásokban lakó² népességének időfelhasználásáról a KSH 2009–2010. évi időmérleg-felvétele (KSH, 2012) ad képet. Az adatgyűjtésben a lakosság egy reprezentatív mintáján – az egész évet mintázó napokon, 24 órán keresztül – rögzítik a mintába került személy tevékenységeit³, megadva azok kezdetének időpontját és egyéb körülményeit: a helyszínét, a résztvevő és a jelenlévő személyeket, a párhuzamosan végzett tevékenységet, illetve az adott tevékenység célját.

Az otthoni munkaidő-ráfordítás számbavételéhez elsőként meg kell határozni, hogy a háztartási termelőtevékenység hogyan definiálható. Általánosan elfogadott, hogy a „harmadik szereplő” elve alapján háztartási termelésnek az tekinthető, ami helyettesíthető lenne piaci termékkel vagy szolgáltatásokkal. Ebben az értelmezésben nem tekintjük termelésnek pl. a tanulást, a tisztálkodást, a fiziológiai szükségletek kielégítését, mivel ezek nem végezhetőek el mással.

E módszertani megfontolás mentén az időmérleg-felvétel napi tevékenységei alapján a következő három nagy tevékenységcsoportot különíthetjük el:

I. Fizetetlen háztartási és önkéntes munka,

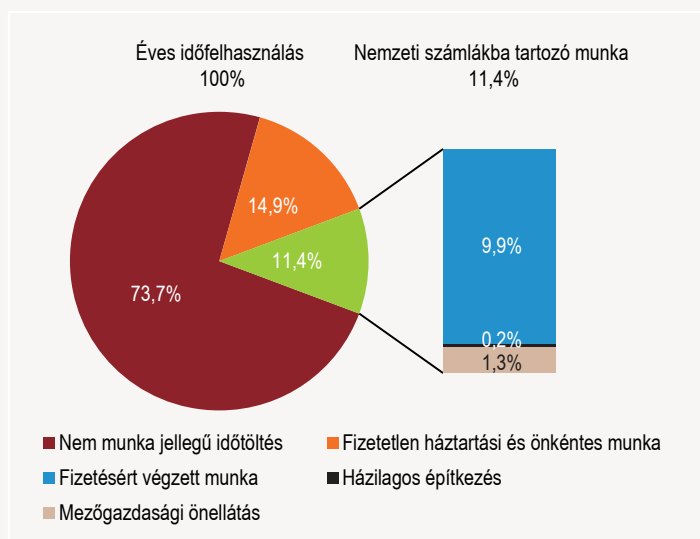
II. Nemzeti számlákba beletartozó munka,

III. Nem munka jellegű / nem termelőtevékenységek⁴.

2009–2010-ben Magyarországon a 15–84 éves, magánháztartásban lakó népesség (8,25 millió fő) évi összes idejének 26,3%-át töltötte fizetett és fizetetlen munkával együttesen (2. ábra). A fizetetlen munka az összes idő közel 15, míg a nemzeti számlákba beletartozó termelőmunka 11,4%-ot tett ki. Ebből 1,5 százalékpontnyi a szintén háztartási keretekben folyó, saját felhasználási célú építkezés és mezőgazdasági kistermelés, ami az EU-nemzeti számlákra vonatkozó jelenlegi szabályai (ESA) szerint a nemzeti számlák részét képezi.

2. ábra

A 15–84 éves népesség időfelhasználásának a szerkezete, 2009–2010

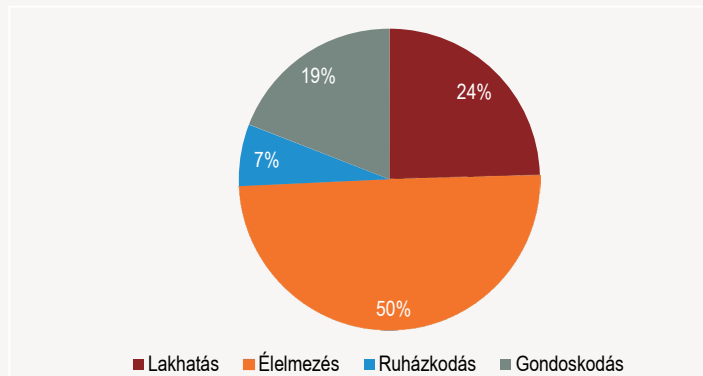
A háztartási szatellit számla összeállítása az I. csoportba sorolt tevékenységek (összesen 14,9%) számbavételével történik, legnagyobb hányadát (95,9%-át) a háztartások tagjai saját háztartásuknak, 3,9%-át más háztartásoknak végzik, végül fizetetlen munkaként számoljuk el az önkéntes szervezeteken keresztül vagy azok számára végzett önkéntes munkát is, ez tesz ki további 0,2%-ot.

A háztartási termelés elméleti keretében a háztartás fő céljai, hogy tagjainak lakhatást, ételmezést, ruházzkodást és gondoskodást biztosítson. A nem fizetett háztartási munkaidő megoszlása e szempont alapján is elemezhető (3. ábra).

A saját háztartás számára fordított munkaidő felét az *ételmezés* (főzés, sütés, mosogatás, ételiszerek tartósítása) teszi ki. A főzés időigénye alkalmanként nem nagy, de mivel szinte minden háztartásban rendszeresen főznek (a megkérdezettek 65%-a fordított időt ételkészítésre), éves összességben kimagasló.

3. ábra

A 15–84 éves népesség körében a saját háztartás számára fordított munkaidő megoszlása célok szerint, 2009–2010

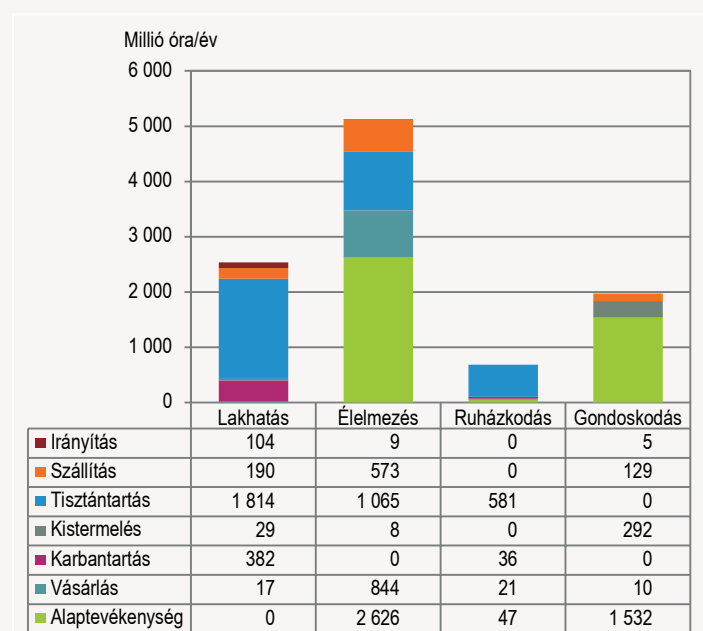

A második legnagyobb időigény a *lakhatáshoz* (takarítás, bútorjavítás, dísznövénygondozás) kapcsolódik, ez a házi munkaidő közel negyede. A *gondoskodás* közel 20%-a a munkaidőnek, két lényegesen elkülönülő elemet takar, a gyerekekről és a rászoruló felnőttekről való gondoskodást. A saját háztartásban ez döntően (92%) a gyerekek gondozását (játék, nevelés, mesélés, tanulás, testi higiénés ellátás, gyerek kísérése) jelenti. A célok közül a *ruházkodásra* fordítjuk a legkisebb időhányadot.

Mind a négy célnál megkülönböztettük az alaptevékenységet (pl. főzés, ruhakészítés), illetőleg a célt szolgáló kisegítő tevékenységeket (pl. tisztítás, vásárlás, szállítás). A fenti arányok mögé tekinthetünk a 4. ábrával, amelyben a népesség éves munkaidő-ráfordítását millió órában fejeztük ki.

4. ábra

A 15–84 éves népesség körében a saját háztartás számára fordított munkaidő megoszlása célok és jelleg szerint, 2009–2010

² Feltételezzük, hogy az intézeti háztartásokban (gyermekotthon, kollégium, bentlakásos szociális intézmény, kórház) országos méretekben elhanyagolható mennyiségű háztartási termelőmunkát végeznek. A 2011-es népszámláláskor a lakónépesség 2,4%-a lakott intézeti háztartásokban. A felvétel nem terjed ki a hajléktalanokra sem, a legutóbbi népszámlálás szerint létszámuk a lakónépesség 0,1%-a.

³ Egy napra maximum 44 tevékenység adható meg, amelyek egy több mint 500 elemi tevékenységet tartalmazó kódlista alapján kerültek besorolásra.

⁴ Idetartozik pl. az alvásra, az evésre, a tanulásra, a szórakozásra fordított idő.

A lakhatás alaptevékenysége a házilagos építkezés, de mivel az a nemzeti számlák része, ezért itt nem szerepel. A takarításra fordított idő (1814 millió óra) messze meghaladja a lakáshoz kapcsolódó karbantartási, fűtési munkaidőt (382 millió óra). Az *élelmezésben* az alaptevékenység (főzés, sütés, ételek elkészítése) alig jelent több időt (2626 millió óra), mint a hozzá tartozó kisegítő tevékenységek, így a vásárlás, a vásárolt dolgok hazaszállítása, illetőleg a mosogatás együttesen (2499 millió óra). A legnagyobb *ruházkodással* kapcsolatos időráfordítást a mosás, a vasalás teszi ki (581 millió óra). A házilagos ruhakészítés, varrás, kötés, horgolás, már nem jellemző (47 millió óra). A *gondoskodásban* az alaptevékenység nagy súlyának (1532 millió óra) az lehet az oka, hogy a gondoskodás a legkevésbé differenciált tevékenység, gyakorlatában a kisegítő tevékenységek nem különülnek el az alaptevékenységtől.

A fizetetlen háztartási és önkéntes munkával töltött idő éves mennyiségét és megoszlását a tevékenység célja és jellege szerint az 1. tábla mutatja. Ez tehát az az időráfordítás, amely alapjául szolgál a háztartási termelés értékének a kiszámításához.

1. tábla

A nem fizetett háztartási munkaidő és megoszlása a 15–84 éves lakosság körében, 2009–2010*

Megnevezés	Saját és más háztartás számára végzett munka				Önkéntes munka	Összesen
	lakhatás	élelmezés	ruházkodás	gondoskodás		
	Millió óra/év					
Alaptevékenység	0	2 684	54	1 639	22	4 399
Kisegítő tevékenység	2 669	2 524	645	520	3	6 361
Ebből:						
Vásárlás	17	850	22	11	0	900
Karbantartás	428	0	37	0	0	465
Kistermelés	29	9	0	292	1	331
Tisztántartás	1 880	1 082	586	0	1	3 549
Szállítás	207	573	0	211	0	991
Irányítás	109	9	0	5	2	125
Összesen	2 669	5 208	699	2 158	25	10 760
	Megoszlás, %					
Saját háztartásnak végzett munka	95,0	98,4	98,0	91,2	–	95,9
Más háztartásnak végzett munka	5,0	1,6	2,0	8,8	–	3,9
Önkéntes munka	–	–	–	–	100,0	0,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* A 2009–2010. évi időmérés-felvétel alapján (N=8,25 millió fő). Kerekítés miatt az összesen eltérhet a részek összegétől.

A munkaerő-piaci bérek jellemzői

A háztartási munkaidő-ráfordításhoz bért kell hozzárendelnünk, hogy a háztartási termelés értékét becsülni tudjuk. A béradatok forrása a Foglalkoztatási és Szociális Hivatal 2010. évi egyéni bér- és keresetfelvétele⁵, amely tulajdonképpen két adatgyűjtést jelent, attól függően, hogy ki az adatszolgáltató: gazdasági szervezet vagy költségvetési szerv. Az adatszolgáltató a szervezetről és a foglalkoztatottak egy mintájáról szolgáltat adatokat. Ez a legnagyobb elemszámú, a legrészletesebb adatforrás ebben a témakörben. A felvételtől különböző munkaerő-piaci jövedelmek kiszámíthatóak, amelyek közül az átlagos havi órabért, illetve annak bruttó és nettó értékét alkalmaztuk.

A bérimputálási eljárás alapulhat az (1) általános és a (2) speciális helyettesítő órabérén és a (3) határáldozati költségen.

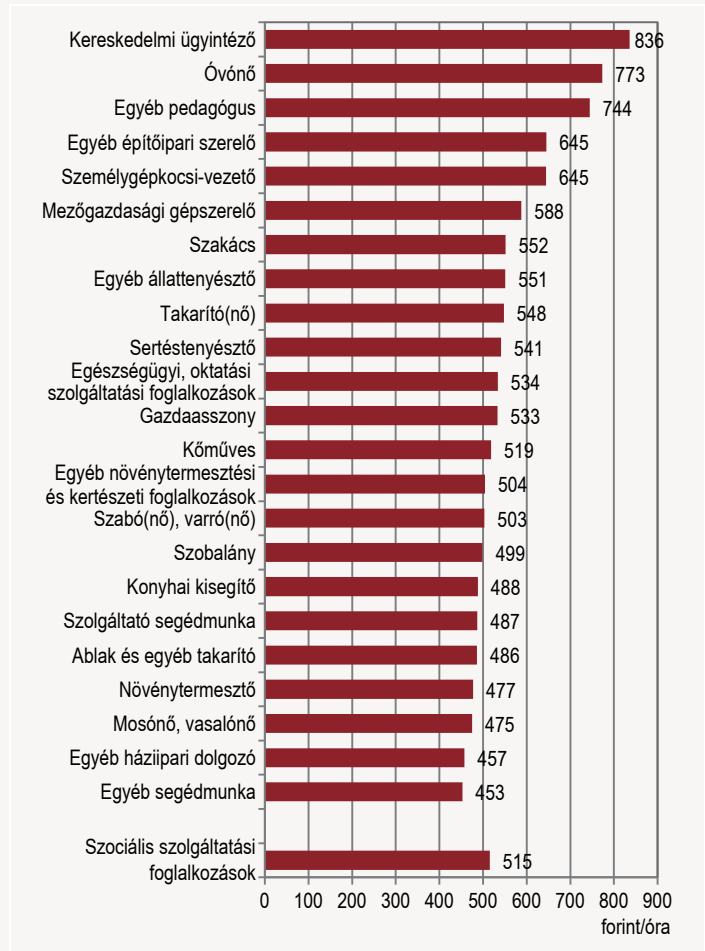
(1) Az általános helyettes módszer esetén azt a foglalkozást keressük, amivel szinte minden otthoni munkát el lehet végezni, ekképpen a szociális szolgáltatási foglalkozások (FEOR 5330) átlagos órabérét használtuk.⁶

(2) A speciális helyettes módszerhez az egyes tevékenységekhez kiválasztottuk a legmegfelelőbbnek tűnő (az egyes háztartási tevékenységekhez hasonló) foglalkozásokat: például a főzésre fordított időt a szakács, a gépkocsival történő szállítás idejét a gépjárművezető, a gyerek gondozás idejét az óvónő órabérével értékeltük.

Az (1) és a (2) módszer szerinti becsléshez kiválasztott foglalkozásokat és azok nettó havi órabéreit az 5. ábra mutatja.

5. ábra

Az általános és a speciális helyettesítő nettó órabérek a 2010. évi egyéni bér- és keresetfelvétel alapján

(3) A határáldozati költség módszernél a házimunkára fordított időt az azt végző saját órabérével értékeltük, azon az elvi alapon, hogy ilyen órabérről mondott le, amikor fizetett munkája helyett otthoni, fizetetlen munkát végzett. Az időmérés-felvétel a válaszadók munkabérét nem tartalmazza, de a bértarifa-felvételből a személyi béradatok imputálásával ez becsülhető. A becslés alapja a bértarifa-felvétel adatain meghatározott lineáris regresszió, mely az órabéradatok logaritmusát a szociodemográfiai változók (például: nem, életkor, iskolai végzettség) és a foglalkoztatottak munkavégzésének néhány egyéb jellemzője (foglalkozás, a munkahely ágazata, munkahelyi létszám) alapján becsüli. Az időmérés-felvételben az egyes személyekre ismert ilyen változók alapján, ezzel a függvénnyel becsültünk bért. Az órabérek regressziójában a legnagyobb pozitív hatása az életkornak és az iskolai végzettségnek volt. Ugyanakkor az alacsony iskolai végzettség mellett magasabb korban alacsonyabb bérek a jellemzők, amit az alacsony iskolai végzettség és az életkor interakcióját jellemző paraméter mutatott.

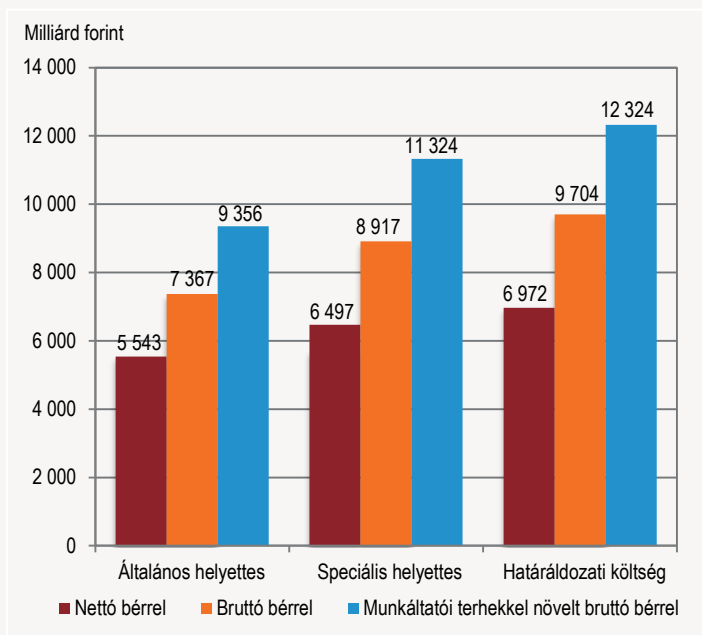
⁵ Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat: Egyéni bérek és keresetek statisztikája http://nfsz.munka.hu/engine.aspx?page=full_AFSZ_Egyeni_berek_es_keresetek_statisztikaja
⁶ Az általános helyettes módszernél a háztartási alkalmazott lenne a legmegfelelőbb foglalkozás, azonban a bérére vonatkozóan megbízható adatok nem elérhetőek.

A háztartási munkaidő értéke

A háztartási munkaidő értékét az időráfordítás órában kifejezett mennyisége és a számításhoz használt órabér szorzataként⁷ kaptuk meg. Mindhárom értékelési módszer (általános helyettes, speciális helyettes, határáldozati költség) esetén a bruttó és a nettó bér mellett a munkaadói terhekkel növelt (2010-ben +24%+2%+1%) bruttó bérrrel⁸ is számoltunk, így összesen 9 változat készült. 2010-ben a sávosan progresszív személyi jövedelemadó volt érvényben, így a nettó bérrrel számított értékek között kisebb az eltérés, mint a bruttó bérek esetén. A fizetetlen munka értéke igen érzékeny arra, hogy bruttó vagy nettó bérrrel számolunk, kevésbé, de mégis jelentős a módszer hatása is.

6. ábra

A fizetetlen munkaidő értéke helyettesítési és határáldozati költség módszerrel a három köztelhervariáns alapján

A speciális helyettes bére a sajátos szaktudás következtében általában magasabb, mint az általános helyettesé (6. ábra). Ez azonban nagyon függ attól, hogy az általános helyettesnek milyen foglalkozást választunk. Amennyiben a háztartási alkalmazott béreire lettek volna megbízható adataink, valószínűleg ez kissé még alacsonyabb értékeket eredményezett volna.

A speciális helyettes egy szakmunkás szintű bérnek felel meg, a kutatók véleménye szerint ez tükrözi leghelyesebben az otthoni munka értékét. Az otthoni munka a szakterületi ismereteken (mosás, főzés) túlmenően helyi igények és környezeti feltételek speciális ismeretét is igényli, továbbá tartalmaz bizonyos el nem különülő irányítási, szervezési feladatokat is. A háztartás mint miniüzem esetében a speciális helyettes jó választás, hiszen az itt esedékes döntések egy középszintű vezető kompetenciájával azonosíthatók.

A határáldozati költségnél a háztartási termelésre fordított időt egy olyan becsült órabérral szoroztuk meg, amelyet a háztartási munkát végző személy keresne a saját fizetett állásában. Ez az érték alapvetően a házimunkát végző személy potenciális keresetétől függ, és nem a végzett munka jellegétől. Mivel a társadalomban mindenki végez házimunkát, nemcsak az alacsony keresetűek, nem meglepő, hogy ez az értékelési mód adja a legmagasabb értéket. Az valószínű, hogy a munkaerőpiacon elért bérszínvonal nem feltétlenül tükrözi helyesen az otthoni munka értékét.

A közteherartalmak szerint, a kutatók véleménye alapján a nettó bér alkalmazása reális, hiszen a fizetetlen munka után nem fizetünk adót, az nem lesz állami bevétel, és nem jár utána se nyugdíj, se táppénz. További érv, hogy ha a háztartás helyettes alkalmazása mellett dönt, azt általában

nem bejelentett munkaadóként teszi, és így adókötelezettségeit se teljesíti ezzel kapcsolatban. Az így fizetett bér valószínűleg a nettó bérről áll közelebb.

2009–2010-ben a magánháztartásban élő lakosság 10 760 millió óra nemzeti számlákban figyelembe nem vett fizetetlen munkát végzett saját vagy más háztartás számára, illetve önkéntes munkaként. Ezt a munkaidőt, az egyes tevékenységeknek megfelelő speciális helyettes nettó órabérével számolva 6497 milliárd forint értéket kapunk. Mennyit jelent ez a háztartások, és mennyit az egész nemzetgazdaság vonatkozásában? Az összeg mértékének megítéléséhez ezt célszerű a nemzeti számlákhoz kapcsolni, erre a háztartási szatellit számla ad lehetőséget.

A háztartási szatellit számla további tételeinek becslése

Egyéb termelési adók és támogatások. Az egyéb termelési adók a termeléshez kapcsolódóan merülnek fel, függetlenül annak mennyiségétől és értékétől. Ilyen például a termelésben hasznosított eszközök tulajdona utáni adó, például a gépjárműadó. Ennek azt a hányadát, amilyen mértékben a járművet háztartási termelés céljára használják, a háztartási termeléshez tartozó adónak tekintjük (a háztartási szektor által befizetett adó 25%-a). A lakás és földtulajdon utáni adókat a nemzeti számla megfelelő helyen kezeli, így azzal itt nem korrigálunk. Az adókhöz hasonlóan a támogatások közül is azt kell itt figyelembe venni, amit a háztartás azért kap, hogy háztartási termelést folytasson. 2010-ben idesoroltuk a gyermekgondozási segélyt és gyermeknevelési támogatást, mivel azt a szülő kapta, olyan feltételekkel, hogy korlátozta mellette a munkavállalást és a gyerek közösségi elhelyezését. Egyéb termelési támogatásként kezeljük az ápolási díjat is, amit a tartósan gondozásra szoruló személyek otthoni ápolását vállaló nagykorú hozzátartozó ellátásként kap. Nem soroljuk ide a családi pótlékot és a személyijövedelemadó-kedvezményt sem, mert azoknak nem feltétele a személyes részvétel a háztartási termelésben.

Folyó termelőfelhasználás. A nemzeti számlák a háztartásokat elsősorban mint fogyasztási egységeket kezeli, az általuk vásárolt javakat és szolgáltatásokat végső fogyasztásként számolja el. A rezidens háztartások végső fogyasztási kiadás összegéből el kell különítsük azt az összeget, ami a szatellit számla szempontjából nézve nem végső fogyasztási kiadás, hanem a háztartásban zajló termelés érdekében felmerült folyó termelőfelhasználás (pl. a tisztítószerek vagy az ételmezei, feldolgozatlan alapanyagok; becsült érték összesen: 1924 milliárd forint), továbbá állóeszköz-felhalmozás (háztartási termelést szolgáló tartós javak: pl. mosógép, becsült érték összesen: 386 milliárd forint). A végső fogyasztási kiadásokra vonatkozó pontos ismeretek hiánya miatt csak elnagyolt becsléseket alkalmaztunk, pl. a gyümölcsökre és a zöldségekre, illetve a hússokra fordított kiadások 50%-át tekintettük folyó termelőfelhasználásnak, a másik 50%-ról feltételeztük, hogy vagy frissen, feldolgozás nélkül fogyasztották vagy feldolgozott formában vásárolták meg. Egy másik példa: a postai kiadásoknak csak 20%-a a háztartási termelés felhasználása (pl. ügyintézés céljából), 80%-a a szabadidős tevékenységhez tartozik.

Állóeszköz-felhasználás. A háztartási termelés kibocsátásának költség-alapú becsléséhez ismerni kell a háztartások termelése során használt eszközállomány értékcsökkenését (állóeszköz-felhasználás). A háztartásban meglévő eszközállomány (pl. porszívó, konyhai eszközök, mosógép) a termelésben hasznosul, fokozatosan elhasználódik. Az állóeszköz-felhasználás az eszközök értékében – használat, avulás és véletlen kár által – bekövetkező értékvesztést tükrözi. Erre vonatkozóan közvetlen információk nem állnak rendelkezésre. Ezért az elérhető adatok felhasználásával modellszámításokra van szükség. Az eszközérték becsléséhez használt folyamatos leltározás módszerével (PIM-modell) meghatározható az állomány és az állóeszköz-felhasználás értéke (becsült érték összesen: 420 milliárd forint). A modellalapú számításokhoz szükségünk volt a bruttó állóeszköz-állomány értékére, életkorára és várható élettartamára. A tartós fogyasztási javak adatait egyrészt a háztartási költségvetési felvételből nyertük, más-

⁷ Az általános helyettes módszerrel az összes háztartásban végzett összes munkaidőt ugyanazzal az órabérral szoroztuk, a speciális helyettes módszerrel pedig munkák szerint külön-külön a megfelelő órabérral. A határáldozati költség módszerrel az egyes személyek éves összes fizetetlen munkaidőjét az illető becsült órabérével szoroztuk.

⁸ A nemzeti számlákban ezt nevezik munkavállalói jövedelemnek.

részt a nemzeti számlákban számba vett végső fogyasztási kiadások halmozott értékeiből különítettük el. Mivel az eszközök különböző korúak, a beszerzési árukból mai bruttó értékük becsléséhez megfelelő árándekere is szükség volt.

Felhalmozás. A háztartások termeléséhez használt eszközök beszerzését tekintjük felhalmozásnak. Az eszközök vásárlására fordított összeget (386 milliárd forint) a háztartások végső fogyasztási kiadásaiból különítettük el, a folyó termelőfelhasználás tételeihez hasonlóan. Az eszközök köre értelemszerűen megegyezik azzal, amelyre az értékcsökkenést is számoltuk.

2. tábla

A nemzeti számlákban nem kimutatott háztartási termelés termelési számlája, 2010

(milliárd forint)						
Megnevezés	Lakhatás	Élelmezés	Ruházkodás	Gondoskodás	Önkéntes munka	Összesen
Munka értéke ^{a)}	1 525	3 099	341	1 518	14	6 497
Egyéb termelési adók (+) és támogatások (-)	12	2		-96		-81
Nettó hozzáadott érték	1 538	3 101	341	1 423	14	6 416
Állóeszköz-felhasználás	175	168	31	46	0	420
Bruttó hozzáadott érték	1 713	3 269	372	1 468	14	6 836
Folyó termelőfelhasználás	369	1 196	123	235	0	1 924
Kibocsátás	2 082	4 465	495	1 704	14	8 759
Felhalmozás	158	164	25	38	0	386

^{a)} Speciális helyettes nettó bérével számolva.

Az öt fő cél közül az élelmezés az, amely az összes folyó termelőfelhasználás 62,2%-át és az összes bruttó állóeszköz-felhasználás közel 43%-át igényelte. A lakhatásra az összes folyó termelőfelhasználás közel 19,2%-a, az összes bruttó állóeszköz-felhasználás 41%-a került felosztásra. Ezeket az arányokat az is befolyásolja, hogy a lakással kapcsolatos eszközvásárlásoknak csak egy része szolgálja a termelést, míg az élelmezéssel kapcsolatos minden eszközt termelőnek tekintettünk. Nagyságrendben a harmadik tétel a gondoskodás, a negyedik a ruházkodás céljára fordított ráfordítások. Önkéntes munka alatt a szervezeten keresztül végzett fizetetlen munkát értjük. Azzal a feltételezéssel éltünk, hogy a háztartások tagjai ezen tevékenységük kapcsán sem saját eszközeiket, sem saját anyagokat nem használtak fel.

A nemzeti számlákban figyelembe nem vett háztartási termelés jellegét tekintve szolgáltatás. Ezt tükrözi munkaintenzív jellege, azaz a kibocsátás becsült értékének 74%-a a munkaráfordítás értékéből származik.

Itt jegyezzük meg, hogy bár a háztartásiszatellit számla-definíció szerint minden, a háztartások saját felhasználási célú termelését tartalmazza (beleértve a más háztartásnak és önkéntes munkaként fizetetlen termelést is), a 2. tábla a háztartási termelésnek csak a nemzeti számlákon kívül eső részét foglalja magában. Nem egészítettük ki azt a nemzeti számlákban már szereplő résszel (a házilagos építkezés, önálló mezőgazdasági termelés, imputált lakbér). Ez azt jelenti, hogy ez a számla nem alkalmas a háztartási termelés teljes terjedelmének bemutatására, de alkalmas annak szemléltetésére, hogy milyen hatással lenne a nemzeti számlákra a háztartási termelés nemzeti számlákon kívüli részének integrálása.

A háztartási szatellit számlának a nemzeti számlákhoz történő illesztése, azaz a kiterjesztett nemzeti számla

A háztartási szatellit számla alapfogolata, hogy a háztartási termelést pénzben értékeljük, lehetővé téve gazdasági elemzését oly módon is, hogy a háztartási termelésre vonatkozó számlát a nemzeti számlákhoz illeszthes-

sük. A nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a háztartási termelés egészét is tartalmazó számlákat „kiterjesztett” számláknak nevezzük, utalva arra, hogy a termelés kiterjesztett fogalmát használjuk.

A háztartási termelés elsődlegesen a nemzeti számlák háztartási szektorra vonatkozó számlájához kapcsolódik.

3. tábla

A kiterjesztett háztartási szektorszámia főbb mutatói, 2010

Értékek	Kibocsátás	Bruttó hozzáadott érték	Rendelkezésre álló nettó ^{a)} korrigált jövedelem	Végső egyéni fogyasztás
Milliárd forint				
Háztartási szektor termelése a nemzeti számlákban	5 772	3 913	17 242	17 138
Háztartási termelés nemzeti számlákban figyelembe nem vett része ^{b)}	8 759	6 836	6 416	6 450
Kiterjesztett háztartási szektorszámia	14 532	10 748	23 658	23 588
Megosztás, %				
Háztartási szektor	100	100	100	100
Háztartási termelés nemzeti számlákban figyelembe nem vett része ^{a)}	152	175	37	38
Kiterjesztett háztartási szektorszámia	252	275	137	138

^{a)} Nemzeti számlákban használt fogalom: azért nettó érték, mert nem tartalmazza az értékcsökkenést.

^{b)} Speciális helyettes nettó bérével számolva.

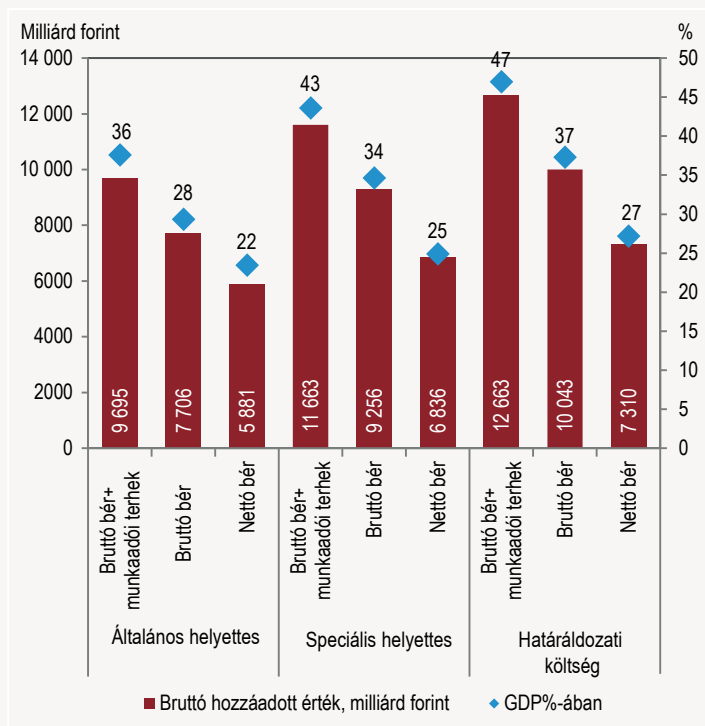
A nemzeti számlák rendszerében a háztartások termelőtevékenysége csekély (GDP 14,5%-a), de munkavállalói funkciója kapcsán jelentős jövedelemtulajdonos és kiemelkedő a szerepe a fogyasztásban, a végső egyéni fogyasztás aránya a GDP-hez 63,4%. Amennyiben a háztartások saját célra történő termelését teljes egészében figyelembe vesszük a szatellit számla segítségével, azaz hozzáadjuk a nemzeti számlákban már elszámolt kibocsátáshoz, jelentősen módosul a kép. A háztartásokban előállított szolgáltatások figyelembevételével a háztartási szektor kibocsátása 2,5-szeresére nő, a szektorban előállított bruttó hozzáadott érték pedig még ennél is nagyobb mértékben, több mint 2,7-szeresére. A háztartások nettó korrigált rendelkezésre álló jövedelme nemcsak a háztartások pénzbeni jövedelmét tartalmazza, hanem a kapott természetbeni juttatásokat is, mint például a kormányzati szektortól kapott oktatási és egészségügyi szolgáltatásokat, a háztartásokat segítő nonprofit szektortól kapott pl. sport, vallási szolgáltatásokat. A háztartások rendelkezésére álló korrigált jövedelme a háztartási termelésből elszámolt virtuális jövedelemmel 37%-kal nagyobb lesz. Ez nem olyan jövedelem, amit pénzben megkapnának, ez egy imputált jövedelem, ami azoknak a szolgáltatásoknak a munkavértéke, amit maguknak termeltek. Ha a háztartások ezeket a szolgáltatásokat meg akarták volna venni, ennyivel többet kellett volna költeniük, ekkora többletjövedelemre lett volna szükségük, hogy háztartási termelés nélkül fenntartsák ezt a fogyasztási színvonalat. A háztartások kiterjesztett fogyasztását úgy kaptuk meg, hogy a nemzeti számlákban kimutatott háztartási fogyasztásból levontuk a háztartási termelés folyó termelőfelhasználását és tartóeszköz-vásárlásait, de hozzáadtuk a háztartási termelés teljes kibocsátását.

Összegezve, a háztartási termelés figyelembevétele jelentősen módosítja a háztartások megjelenését a nemzeti számlákban, többszörösére emelkedik a háztartások kibocsátása, és jelentősen, mintegy harmadával növekszik a kimutatott jövedelme és a fogyasztása is. Kérdés, mekkora a háztartási termelés volumene az egész nemzetgazdasági viszonylatában?

A háztartási termelés nemzetgazdasági nagyságrendjének megítéléséhez érdekes a nemzeti számlákban kimutatott, a 2010-ben 27 052 milliárd forintot kitevő GDP-hez (KSH, 2015) való viszonyítás. A háztartási termelés nemzeti számlákban figyelembe nem vett részére az általunk megfelelőnek ítélt speciális helyettes nettó bérével számított bruttó hozzáadott érték 6836 milliárd forint, ez azt jelenti, hogy 25%-kal magasabb GDP-t eredményezne, ha a háztartási termelést is teljes egészében figyelembe vennénk. Tekintettel arra, hogy a háztartási termelésben előállított bruttó hozzáadott értékben legnagyobb súllyal a munkaidő értéke szerepel, nem meglepő, hogy a munkaidő értékbecslésének különböző eljárásaitól függően jelentősen eltérő eredményeket kapunk. Minél magasabb a bér, annál nagyobb a háztartási termelés virtuális hozzájárulása. A háztartási termelés figyelembevétele a választott értékelési módszertől függően a (7. ábra) GDP értékét 22–47%-kal egészítené ki.

7. ábra

A nemzeti számlákban nem szereplő háztartási termelés különböző módszerekkel számított bruttó hozzáadott értéke és aránya a GDP-hez

A háztartási szatellit számlát az Eurostat-ajánlások alapján, az abban foglalt elveknek megfelelően állítottuk össze – korábban a 2000. évre –, jelenleg a 2010-es évre is.

A 10 év alatti változások összetettek. 2000 óta kevesebb mint felére csökkent a házi feladatokra fordított idő, azaz a háztartási termelés azon része, ami beszámításra kerül a nemzeti számlákba. Ezzel szemben 10%-kal nőtt a nemzeti számlákon kívüli háztartási termelésre fordított idő. Ez nem volt egységes. A gondoskodásra fordított idő nőtt a leggyorsabban (40%-kal), a gondoskodás aránya a 2000 évi 15%-ról 2010-re 19%-ra növekedett. A ruházatra fordított idő ezzel szemben 70%-ra csökkent, így részaránya is 10%-ról 7%-ra zsugorodott. A lakhatás és ételmezés részesedése lényegesen nem változott. Az összehasonlíthatóvá tett értékadatok alapján a háztartási termelés becsült értéke gyorsabban nőtt, mint a GDP, azaz a munkaidő-ráfordítás 10%-os növekedése azt eredményezte, hogy 2010-ben a nemzeti számlákon kívüli háztartási termelés beszámítása 8 százalékponttal nagyobb arányban növelte volna meg a GDP-t, mint 2000-ben.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a háztartásokban végzett fizetetlen munka, bár láthatatlan marad a gazdaságstatisztika, a nemzeti számlák szempontjából, országosan jelentős gazdasági teljesítményt képvisel mind a háztartások, mind az egész nemzetgazdaság számára.

Egy, a háztartási szatellit számlát bemutató részletes kiadvány a későbbiek folyamán fog megjelenni.

Hivatkozások

ESA 2010: Az Európai Parlament és a Tanács 549/2013/EU rendelete az unióbeli nemzeti és regionális számlák európai rendszeréről. A melléklet.

Eurostat 2003: Production and Consumption. Proposal for a Methodology of Household Satellite Accounts. Eurostat Working Studies 2003. ISSN 1725-065X ISBN 92-894-6049-0.

<http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/KS-CC-03-003-EN.pdf>

KSH 2010: Időmérleg-módszertan

http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/idomerleg_mod.pdf

KSH 2012: Időmérleg, 2009/2010. Összefoglaló adattár.

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/idomerleg/idomerleg0910.pdf>

KSH 2015: Magyarország nemzeti számlái, 1995–2014.

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/monsz/monsz9514.pdf>

Sik Endre, Szép Katalin (2002): A háztartási szatellit számla. Az elméleti alapokról. Műhelytanulmányok. KSH.

Sik Endre, Szép Katalin (2003): A háztartási termelés értéke a mai Magyarországon. A háztartási szatellit számla 2000. évi kísérleti számításai. Műhelytanulmányok. KSH.

Elérhetőségek:

kommunikacio@ksh.hu

[Lépjön velünk kapcsolatba!](#)

Telefon: (+36-1) 345-6789

www.ksh.hu